

नैर्ऋतः कपोतः। विश्वे देवाः। त्रिष्टुप्

देवाः कपोत इषितो यदिच्छन्दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम।

तस्मा अर्चाम कृणवाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १०.१६५.०१

देवाः- हे देवताः। इषितः- प्रेरितः। कपोतः। निर्ऋत्याः- यमस्येति प्रकरणार्थः दूतः सन्। यत्।
इच्छन्- कामयमानः। इदम्- एतदस्मत्सदनम्। आजगाम। तस्मै। अर्चाम- पूजयाम्।
निष्कृतिम्- संस्कारम्। कृणवाम- कुर्मः। नः- अस्माकम्। द्विपदे- मनुष्येभ्यः। चतुष्पदे-
मृगेभ्यः। शम्- मङ्गळम्। अस्तु- भवतु ॥१॥

शिवः कपोत इषितो नो अस्त्वनगा देवाः शकुनो गृहेषु।

अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु ॥ १०.१६५.०२

इषितः- प्रेरितः। कपोतः। शिवः- मङ्गळः। नः- अस्माकम्। अस्तु- भवतु। देवाः- हे देवताः।
शकुनः। गृहेषु- सदनेषु। अनागाः- अपापोऽस्तु। विप्रः- मेधावी। अग्निः। नः- अस्माकम्।
हविः- हव्यम्। जुषताम्- सेवतु। पक्षिणी हेतिः- पक्षिणः शापः। नः- अस्मान्। परिवृणक्तु-
वर्जयतु ॥२॥

हेतिः पक्षिणी न दभात्यस्मानाष्ट्रां पदं कृणुते अग्निधानै।

शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीदिह देवाः कपोतः ॥ १०.१६५.०३

पक्षिणी हेतिः। अस्मान्- नः। न दभाति- न हिनस्ति। आष्ट्र्याम्- पाकशालायाम्।
अश्नन्त्यस्यामित्याष्ट्री। अग्निधाने- पचनाग्निस्थाने। पदम्। कृणुते- कुरुते। नः- अस्माकम्।
गोभ्यः- धेनुभ्यः। पुरुषेभ्यः- मनुष्येभ्यः। च। शम्- मङ्गळम्। अस्तु- भवतु। देवाः- हे देवताः।
इह- अत्र। कपोतः। नः- अस्मान्। मा हिंसीत् ॥३॥

यदुलूको वदति मोघमेतद्यत्कपोतः पदमग्नौ कृणोति।

यस्य दूतः प्रहित एष एतत्तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ॥ १०.१६५.०४

यत् । उलूकः । वदति- शपते । एतत् । मोघं भवतु । यत् । कपोतः । अग्नौ । पदम् । कृणोति- करोति
तदपि मोघं भवतु । पाकशालायामस्मद्दत्तान्नखादनाय यः कपोत आगच्छति सोऽग्नौ मा पततु । पतति
चेदपि तस्याधिकबाधा मा भवत्विति भावः । एषः- अयम् । प्रहितः- प्रेषितः । यस्य । दूतः । तस्मै-
अमुष्मै । यमाय । मृत्यवे । नमो अस्तु- नमस्कारो भवतु ॥४॥

ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदमिषं मदन्तः परि गां नयध्वम् ।

संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पततात्पतिष्ठः ॥ १०.१६५.०५

ऋचा- मन्त्रेण । प्रणोदम्- प्रेरितव्यम् । कपोतम् । नुदत- प्रेरयत । विश्वा दुरितानि- सर्वाणि पापानि ।
संयोपयन्तः- निर्गमयन्तः । हित्वा- तानि त्यक्त्वा । मदन्तः- तुष्यन्तः । इषम्- सदिच्छाम् । गाम्-
धेनुम् । परि नयध्वम्- प्रापयध्वम् । नः- अस्माकम् । ऊर्जं- प्राणं बलं वा प्रति अनुगृह्णन् । पतिष्ठः-
अतिशयेन पतनशीलः कपोतः । प्र पततात्- प्रकर्षेण पततु । पक्षी मोक्षमुमुक्षाप्रतीकः श्रुतौ । तेनैव
कारणेन नियमाधिदैवतस्य मृत्युदैवतस्य च यमस्य दूतः स भवति । पक्षिणः
पाकशालायामन्नसमर्पणमाधिभौतिकम् । मुमुक्षायै मोक्षाय
ध्यानभावनामयहव्यसमर्पणमाध्यात्मिकम् । पक्षिणः पाकशालास्थान्निपतनमाध्यात्मिके ह्युपाधितो
मुमुक्षाहासो वा मोक्षहासाभासो वा जीवस्य धर्मभूतज्ञानहासो वा । तन्मा भवत्विति प्रार्थनं
मुमुक्षामोक्षविकास एवाध्यात्मिके ॥५॥